

AKADEMIE DER WISSENSCHAFTEN DER DDR
ZENTRALINSTITUT
FÜR ALTE GESCHICHTE UND ARCHÄOLOGIE

BIBLIOTHECA
SCRIPTORVM GRAECORVM ET ROMANORVM
TEVBNERIANA

BSB B.G. TEUBNER VERLAGSGESELLSCHAFT
1986

MARTINI DORPII NALDICENI

ORATIONES IV

CVM APOLOGIA ET LITTERIS ADNEXIS

EDIDIT

IOSEPHVS IJSEWIJN

BSB B.G. TEUBNER VERLAGSGESELLSCHAFT

1986

Bibliotheca
scriptorum Graecorum et Romanorum
Teubneriana
ISSN 0233-1160
Redaktor: Günther Christian Hansen
Redaktoren dieses Bandes:
Christian Collatz und Günther Christian Hansen

ISBN 3-322-00267-5

© BSB B.G. Teubner Verlagsgesellschaft, Leipzig, 1986

1. Auflage

VLN 294/375/6/86 • LSV 0886

Lektor: Dr. phil. Elisabeth Schuhmann

Printed in the German Democratic Republic

Gesamtherstellung: INTERDRUCK Graphischer Großbetrieb Leipzig,

Betrieb der ausgezeichneten Qualitätsarbeit, III/18/97

Bestell-Nr. 666 303 7

04600

CONTINENTVR HOC VOLVMINE

Praefatio	VII
Oratio I:	
1. Epistola dedicatoria ad Ioannem Briardum	1
2. Contio de divae Virginis in caelum assumptione	2
Oratio II:	
1. Oratio in laudem Aristotelis	18
Oratio III:	
1. Epistola dedicatoria ad Menardum Virum seu Mannium	25
2. Oratio in laudem omnium artium	27
Oratio IV:	
1. Epistola Erasmi ad Dorpium	61
2. Epistola Dorpii ad Beatum Rhenanum	61
3. Oratio in Praelectionem Epistolarum Divi Pauli	63
4. Epistola Dorpii ad Erasmum	90
5. Apologia ad Menardum Mannium	92
Adnotationes	105
Index nominum	120
Index geographicus	123
Index verborum recentiorum	125
Index rerum et verborum notabilium	126
Index locorum	140

PRAEFATIO

1. De Vita Martini Dorpii

Martinus Dorpius Bartholomaei F. Henrici N. Hollandus natus est Naldovici (vulgo Naaldwijk) anno 1485, mortuus autem est Lovanii ultima die mensis Maii anni 1525.¹⁾

Pater eius villicus erat abbatum abbatae Egmondanae seu Ecmundanae, necnon et scabinus Hagiensis. Martinus primas litteras domi, ut videtur, didicit, dein Ultraiecti in Schola Hieronymiana apud magistrum Ioannem Symonis Delphum. die 4^a mensis Decembris 1501 nomen eius relatum est in album studiosorum Lovaniensium. artibus dum studet, convictor erat Paedagogii seu Collegii Lili (vulgo De Lelie), ubi et Ioannem Despauterium Ninovitam Flandrum, grammaticum mox clarissimum, inter seniores novit et audivit, fortasse et Erasmus, conterraneum suum, primum salutavit. is enim anno 1502/03 Liliū brevi visit.

Postridie Kalendas Apriles anni 1504 Magister Artium factus est et paulo post in Collegio suo 'legens' est creatus in philosophia. ab eo itaque tempore Dorpius iuniores studiosos dialecticam docuit ac litteras Latinas, ipse interim studia theologica aggressus est. litterarum humaniorum id temporis unice amans Liliensibus suis dialogos scenicos composuit itemque comoedias Plautinas in scaenam commisit. Aululariam itaque egit die tertia Septembris 1508, Militem Gloriosum vigesima, ni omnia fallunt, Februarii 1509. qua litterarum fama tunc floruerit res variae demonstrant. mense Martio praefationem scripsit in Syntaxin Despauterianam. eodem etiam anno magistratus Lovaniensis ei Poeticae cathedram obtulit in Facultate Iuris Civilis. quem honorem tamen recusavit, a Ioanne Briardo theologiae professore quasi compulsus ut rebus divinis potissimum se daret, relictis litterarum nugis. anno demum 1512 Lutetiae Parisiorum typis edita est eius *Introductio ad Aristotelis libros Logicae intelligendos*.

Anno 1510/11 tres gradus baccalaureatus theologici ascendit: die 27^a Iunii 1510 factus est 'baccalaureus biblicus' itaque Theologiae

1) De vita Dorpii videsis imprimis H. De Vocht, *Monumenta Humanistica Lovaniensia*, 63–408, et J. IJsewijn, art. Dorp, in: *Collected Works of Erasmus*, Biographical Register I, Torontō 1985, 398–404.

PRAEFATIO

Facultatem intravit et biblicam exegesis docere exorsus est. eodem etiam anno 'baccalaureus sententiarum' est creatus, denique ante diem nonam Augusti 1511 'baccalaureus formatus'. studia haec theologica poetam et grammaticum iuvenem ad austeriores litteras a Musis averterunt. anno 1510 bis publicam orationem habuit, nempe die 15^a Augusti *Contionem de divae Virginis Deiparae in caelum assumptione*, quae doctrinam scholasticam omni ex parte spirat; die dein tertia Decembris *Orationem in laudem Aristotelis dictam*, qua in Laurentium Vallam vehementer est invectus, quod Aristotelis censuram agere ausus esset. imo tamen in pectore humanioribus litteris sese nondum abdicaverat, ut Kalendis Octobribus 1513 aperte ostendit oratione, quam nomine Facultatis Artium ad inaugurandum annum academicum habuit *de laudibus singillatim cuiusque disciplinarum ac amoenissimi Lovanii Academiaeque Lovaniensis*. at curriculum theologicum ingressus vellet nollet poeticum magis magisque relinquere debuit, etiamsi amicos grammaticos et poetas semper coluit, sua quoque opuscula iuvenilia ex ordine edenda curavit. gradus autem cursus theologici et mox sacerdotalis fuerunt hi:

Die 9^a Augusti 1511 Meinardus Man, O. S. B., abbas Egmondanus, primum beneficium ecclesiasticum Dorpio contulit eumque 'personnatum' sive pastorem parochiae Transschidanae (vulgo Overschie) apud Hollandos creavit.

Inter diem 14^{am} Octobris 1513 et 11^{am} Februarii 1514 factus est licentiatum theologiae.

Die 27^a Februarii 1514 alterum beneficium accepit: capellanus factus est in ecclesia parochiali Nordovicana (vulgo Noordwijk), quae etiam est apud suos Hollandos.

Ante diem 14^{am} Iunii 1515 sacerdos ordinatus est Ultraieci in patria dioecesi. ubi Lovanium rediit, doctor theologiae creatus est itaque 'Magistri Nostri' dignitatem adeptus est. die 30^a Augusti novellus doctor Concilium Facultatis Theologiae rite intravit. quinque diebus post Liliū reliquit ut praeses fieret Collegii Sancti Spiritus, quod Collegium erat Theologorum. denique die 30^a Septembris admissus est 'ad regentiam', i. e. theologiae professor ordinarius factus est, praebenda simul ditatus in ecclesia Sancti Petri in urbe Lovaniensi.

Reliqua eius vitae pars docendo et scribendo tranquille peragi potuit, nisi propter humaniores litteras et Graecam linguam tum Erasmo tum collegis suae Facultatis ex ordine deinceps offendisset. nam controversia epistolaris anno 1514 medio mense Septembri orta est inter Dorpium et Erasmum. quae controversia ab initio amicitiae fines non transcendit, procedente autem tempore variisque de causis aegrescebat. at Thomas Morus litteris die 21^a Octobris 1515 ad Dorpium datis graviter eum reprehendit reprehensumque ad Erasmi partes reduxit. quem reditum in concordiam fidemque suam humanisticam Dorpius publice professus est die sexta Iulii 1516, cum praelectionem aestivam Epistolarum Sancti Pauli extra ordinem inciperet *oratione de laudibus Pauli, de litteris sacris ediscendis* etc. at moverat theologorum Camarinam! ultima die Septem-

PRAEFATIO

bris Dorpio regentia (quae semper in unum annum concedebatur) non est confirmata. itaque Erasmus, cum esset Lovanii anno 1517, Briardum convenisse videtur ab eoque impetrasse ut Dorpio regentia in annum academicum 1517/18 restitueretur. autumno autem 1519 nova oratori nostro tempestas exorta est. causa erat eadem oratio Paulina, quam die 27^a Septembris Antverpiae typis edendam curaverat. iterum igitur in iram theologorum incidit et Collegio suo eiectus est. quae ira Dorpium per diuturnum satis tempus sollicitavit, ut est videre ex Apologia orationis suae, quam anno demum 1521 Meinardo Mannio, patrono suo, misit. postea tranquillitas reddita est, sed Dorpius in posterum a scribendo fere cessavit, rebusque academicis administrandis potius vacavit quam studiis. anno 1523 Universitatis rector erat a die 28^a Februarii ad ultimam Augusti.

Martinus Dorpius, qui Erasmo teste¹⁾ non erat vir fortis et sibi confidens, ingenio ad litteras et Musas erat propensior, tempore vero et patronis in theologiam pertractus est. quo factum est ut animi dotes satis divites mox quasi exaruerint studiaque humanitatis apud Belgas magnam iacturam fecerint.

2. Conspectus Operum Martini Dorpii

Opera Dorpiana breviter iam recensebo et uno quasi in conspectu proponam. sunt autem philosophica, dramatica, oratoria, poetica et epistolica.

a) Philosophicum opus extat unum Dorpii studiosis fere ignotum. cuius titulus est: *Martini Dorpij Naldiceni philosophiam Lovanii in percelebri Lilianorum gymnasio docentis, Introductio facilis et oppido quam syncera ad Aristotelis libros logice intelligendos utilissima, in qua compendio velut indice notat quenam sit nominalium a realibus in dialectica discrepantia.* sequitur xylographia cum nomine typographi: Gilles de Gourmont.

f. [Cvi^r] colophon legitur: *Terminorum Martini dorpij Naldiceni philosophiam lovanii in Lilianorum gymnasio docentis Finis. impressum in alma parisiorum achademia per Henricum Stephanum e regione scole decretorum commorantem pro honesto viro Egidio gourmuntio, anno Domini 1512 octavo Idus Decembris.*

Unicum huius libelli exemplar superest in bibliotheca Collegii Pembrokiani Oxoniensis. continet f. Ai^v: *Dorpius ad libellum* (senarii sunt iambici decem); f. Aii^{r-v}: epistolam praefatoriam: *Generoso et cumprimis illustri adulescenti Gisberto Bronchorstio principi Batenburgensi Nicolaus Buscoducensis Salutem.* in fine epistolae haec legitur salutatio: *Vale. Lovanii ex gymnasio nostro liliano, quarto Idus Novembres anni a Christiano natali supra sesquimillesimum duodecimi.* ff. Aiii^r — [Cvi^r] legitur *Introductio* binis columnis per singulas pagellas disposita.

1) Anno 1517 in epistola ad Petrum Aegidium: *quavis muliere inconstantior* (Allen, III 637, 11); anno 1524 ad Conradum Goclenium: *ille natura timidus est* (Allen, V 1437, 188).

PRAEFATIO

Bibl.: Brigitte Moreau, *Inventaire chronologique des éditions parisiennes du XVIe s.*, t. II: 1511–1520, Parisiis 1977, 124 n° 297.

b) Opuscula dramatica

Tria supersunt huius generis specimina, nempe *Dialogus de Hercule*, *Prologus in Aululariam Plauti* cum complemento actus quinti, item *Prologus in Militem Gloriosum*. haec omnia primum edita sunt Lovanii anno 1514 ex officina Theodorici Martini (Dirk Martens), dein c. 1764 a C. F. de Nelis e typographia academica Lovaniensi (quae editio tamen numquam est publici iuris facta), demum a J. IJsewijn annis 1979–1981.

Bibl.: NijKron. 737 = Martens M 106; IJsewijn, *Charisterium* 74–101 (*Dialogus*); id., *Theatrum* 96–109 (*Prologi et Complementum*); De Vocht, *Busleyden* 444–446.

c) Opuscula oratoria

Praeter orationes quattuor et Apologiam, quas infra tractabo et edam (cf. huius praefationis partem tertiam) tres saltem orationes memorantur a Gerardo Moringo, Dorpii discipulo et auctore vitae.¹⁾ sunt autem hae: *De vita Christo Domino instituenda paraclesis*, mense Octobri aut Novembri 1519 Hagae Comitum habita; eius etiam meminit ipse Dorpius in Apologia sua ab initio; *Oratio in Evangelium Matthaei*; *De sensu Scripturae allegorico*. hae orationes periisse videntur aut, si supersunt, manu scriptae ignoto latent loco.

d) Opuscula poetica

Dorpius pauca admodum carmina edidit eaque minoris momenti. omnia fere collegit H. De Vocht, *Monumenta* 394–408. addas senarios supra laudatos sub a).

e) Epistolae

Litterarum Dorpianarum corpusculum congegit idem De Vocht, *Monumenta* 353–391. addenda est epistola Ioannis Custodis Brechtani grammatici die quinta Novembris 1512 ad Dorpium data: vide De Vocht, *History* I, 204, n. 4.

3. Orationes Dorpianae

Martini Dorpii orationes IV superstites, quas nunc primum in unum corpus congregatas edidi, testimonium perhibent luculentum studiorum humanitatis haud sine labore renatorum apud Germanos Inferiores et

1) De Moringo vide De Vocht, *Monumenta* 461–584 et J. Bentley, *Gerard Morinck's Orations on the New Testament* (*Humanistica Lovaniensia* 29, 1980), 194–236.

PRAEFATIO

imprimis in academia Lovaniensi. orationibus epistolas addidi, quae in antiquis editionibus una sunt divulgatae, item Apologiam orationis Paulinae ab Henrico De Vocht olim repertam et primum publici iuris factam.

Orationum nullus, Apologiae unus extat codex manu scriptus. typis autem impressae hae sunt orationum editiones antiquae¹⁾:

I) Orationes I et II

MARTINI DORPPI NALDICENI | sacrae Theologiae Licenciati Concio de diue virgi-
nis deiparae in coelum Assumptione Dicta Lovanii | Anno Millesimo Quingen-
tesimo Decimo.

In ima tituli pagina legitur:

PROSTANT VENALES IN EDIBUS | Theodrici Martini Alostensis Louanii
e regione | scholae iuris ciuilibus qui & impressit.

Liber est in 4° quattuordecim foliorum signatorum A—B⁴ C⁶. continet autem:
f. [Ai^r] libri titulum; f. [Ai^v] epistolam Ioanni Briardo; ff. Aii^r—Cii^v contionem de
assumptione; ff. Ciii^r—[Cvi^r] orationem in laudem Aristotelis.

f. [Cvi^r] in ima pagina extat colophon: *Louanii in aedibus Theoderici Martini
Alostensis Anno Millesimo Quingentesimo Decimo quarto duodecima Kalendas | Mar-
tias. Reg(nantibus) Maxi(miliano) Aug(usto) & Car(olo) Austrio. P. S. D.²⁾*

Bibl.: NijKron. 736 = Martens M 100; De Vocht, Monumenta 317—318.

Exemplaria adservantur Hagae Comitum in bibliotheca Regia (quo usus sum
exemplari, itaque siglo H in apparatu critico significabo), Hauniae in bibliotheca
Universitatis, Londini in bibliotheca Britannica, Parisiis in bibliotheca Arsenalis.

II) Oratio III

ORATIO MARTINI DORPPI | theologi de laudibus sigillatim cuiusque discipli-
narum ac amenissimi Louanii academiaeque loua-
niensis dicta Kalendis octobribus,
anno M.cccc.xiii. in frequentissimo totius academiae conventu | quum post aestivas
studiorum ferias docendi audien-
dique officia publice renouanda indicerentur.

In ima pagina legitur:

PROSTANT VENALES LOUANII | in aedibus Theoderici Martini Alostensis |
& in taberna libraria Henrici a diegheem³⁾ prope | templum diui Petri | CUM
GRATIA ET PRIUILEGIO.

Liber est in 4° triginta duorum foliorum, quae signata sunt A⁸ B⁴ C⁸ D—F⁴.
continet autem f. [Ai^r] libri titulum; f. [Ai^v]—Aii^v epistolam Patri Menardo Viro
(seu Mannio); ff. Aiii^r—[Fiii^r] orationem de laude artium, cui subscriptus est
colophon hic: *Absoluta est haec oratio Martini Dorpii: in edi-
bus Theoderici Martini Alostensis Louanii an-no millesimo quingentesimo decimotercio pridie | idus octobres;*
ff. [Fiii^v]—Fiv^r] epigrammata quaedam Dorpiana, quae iterum edidit De Vocht,
Monumenta 398—400.

1) In describendis titulis typographorum compendia expandi, orthographicam
tamen proprietatem aliter atque in ipsa editione servavi.

2) Compendium solvendum esse videtur *pecunia sua dedit* potius quam *pro salute
Domini*.

3) Nomen recte legitur Henricus a Dieghem (vulgo Hendrik van Diegem). de eo
cf. De Vocht, Monumenta 319 et Aug. Vincent, L'imprimerie à Louvain jusque
1800, in: Le livre, l'estampe, l'édition en Brabant du XVe au XIXe siècle, Gemblaci
1935, 49—68 (vide 53).

PRAEFATIO

Bibl.: NijKron. 738 = Martens M 94; De Vocht, Monumenta 318–323.

Exemplaria extant Alosti (vulgo Aalst) in Flandria in bibliotheca publica, Antverpiae in bibliotheca publica, Bruxellis in bibliotheca regia Albertina (duo), Hagae Comitum in bibliotheca regia, Cantabrigiae in Collegio Gonville & Caius, Hispali in bibliotheca Columbina¹⁾, Londini in bibliotheca Britannica et Parisiis in bibliotheca Arsenalis. Lovanii vero utrumque exemplar, quod post incendium anni 1914 bibliothecam Universitatis intravit, alterum munificentia bibliothecae Haganae, alterum ex hereditate Silvani van de Weyer (quod cum *Contione* et *Dialogo* in unum volumen erat compactum), misere periit altero incendio bellico, anno 1940.

Secundum exemplar Lovaniense satis erat peculiare. nam et initio epistolae Mannio datae tria verba Dorpius mutaverat, nempe pro *maturarem* ... *ederentur* ... *censuissent* posuit *maturem* ... *edantur* ... *censuere*. mancum quoque erat, quippe quod post f. Cviii^v abrumpebatur. in locum quaternionum D–F compactae erant quaterniones D–E alterius libri (Plutarchus, De tuenda bona valetudine etc.), quem Theodoricus Martini mense Novembri, id est paucis hebdomadis post Orationem Dorpianam excussit, eodem Dorpio curante.²⁾ qua re nisus De Vocht adseveravit alteram Orationis editionem vel saltem impressionem mense Novembri esse factam. quod vix mihi persuadere possum, ratione etiam habita lectionum variarum. nam hae lectiones non huiusmodi sunt ut inseri non possent dum ultima editionis exemplaria imprimerentur. compingendi porro error in officina typographica factus esse videtur, aut emptori saltem foliorum nondum compactorum quaterniones casu quodam confusae datae sunt.

Usus sum conlatione a De Vocht olim facta; item contuli exemplaria Alostense et Hispalense.

Alteram orationis editionem intra annos 1760 et 1768 prelo academico Lovaniensi parabat Cornelius Franciscus de Nelis, non tamen edidit. sibi proposuerat *Analecta* operum Lovaniensium edere, quorum paucissima exemplaria quasi praeedita typis excussit. oratio legitur in primo tomo, pp. 1–66. horum foliorum exemplaria rarissima extant Lovanii in bibliotheca Universitatis, Bruxellis in bibliotheca regia Albertina et Oxonii in bibliotheca Bodleiana.³⁾ ceterum ad textum constituendum nullius sunt momenti.

Anno denique 1935, cum primum saeculum ab Universitate Lovaniensi Lovanii restituta celebraretur, Henricus De Vocht orationem Dorpianam partim transtulit in linguam nederlandicam antiquam necnon in francogallicam. hae versiones editae sunt in libello quodam memoriali, qui inscribitur: *ALMA MATER LOVANIENSIS Aevi Praeteriti Memor in die triumphus IV. NON. IVN. MCM.XXXV.* Toespraecke van Maerten van Dorp ... Samenspraecke, door Joannes Lodovicus Vives ... , Lovanii 1935.

III) Oratio IV

Paulina, quae dicitur, oratio ante meam hanc editionem quinquies quod sciam typis est divulgata.

a) Editio princeps prodiit Antverpiae anno 1519. titulus libri hic est: *MARTINI DORPII SA|cre Theologie professoris Ora|tio in praelectionem epi|stolarum Divi |*

1) Hic liber notam emptoris servat: *C – Este libro costo en nerumberga. 2. craicer por deziembre de 1521. y el ducado de oro vale. 86. craicer. Esta Registrado 705. (Libros y autógrafos de D. Cristóbal Colón).* cf. Biblioteca Colombina. Catálogo de sus libros impresos ... con notas bibliográficas del Dr. D. Simón de la Rosa y López, II, Hispali 1891, 313.

2) Cf. Martens M 96.

3) Cf. De Vocht, Monumenta 323.

PRAEFATIO

Pauli | De laudibus Pauli, de literis sacris edis-|cendis, de eloquentia, de perniciē
sophisti|ces, de sacrorum codicum ad graecos | castigatione: & linguarum peritia. ||
Epistola ERASMI ad Dorpium.

In ima pagina litterae M H leguntur in clipeolo, id est: Michael Hillenius, qui
erat typographus. liber est in 4° foliorum XVIII, quae signata sunt a—c⁴ d⁶.
continet autem f. [ai^v] Erasmi epistolam ad Dorpium¹); f. aii^{r-v} Dorpii epistolam
ad Beatum Rhenanum²); ff. aiii^r—[dv^r] orationem cum scholiis marginalibus;
f. [dv^r] haec leguntur: *Correctio erratorum que impressorum incuria accide|runt a.*
iiij. fac. i. li. xv. coram vobis lege coram vobis. b. i. fa. | i. li. x ut eis in cotidie lege ut
in eis.

Michael Hillenius Antverpiae imprimebat quinto Calen|das Octobres Anno a Chri-
sto nato Vndeagesi|mo supra Sesquimillesimum.

Bibl.: NijKron. 739.

Exemplaria extant Lovanii in bibliotheca Universitatis, Bruxellis in bibliotheca
regia Albertina (duo), Hagae Comitum in bibliotheca regia et Leidae in bibliotheca
Universitatis.

b) Editionem Antverpiensem Basileae bis iteravit Frobenius, mensibus Ianuario
et Martio anni 1520. libri titulus eodem ornamento xylographico inclusus³) nihil
mutatus est praeterquam quod verba aliter elegantiusque in facie sunt disposita.
liber *mense Ianuario* excusus constat foliis XXVI in 4° signatis A—E⁴ F⁶ itemque
pp. 1—[52]. eadem scripta continet atque exemplum Antverpiense, paucis correctis
erroribus. media pagella 51 seu f. [F6^v] legitur colophon: BASILEAE IN AEDIBUS
IO. | FROBENII MENSE IANUA|RIO. ANNO M.D.XX.

Extant exemplaria Lovanii in bibliotheca Universitatis, Parisiis in bibliotheca
Mazariniana (quod etiam vidi), Cantabrigiae in bibliotheca Collegii Sidney Sussex
appellati et Washingtonii in bibliotheca a Congressu dicta.

Liber *mense Martio* excusus e renovata typorum compositione constat foliis
XXVIII in 4° signatis A—G⁴ itemque pp. 1—[56]. foliis G2^r—[G4^r] seu pp. 51—55
scriptis iam bis editis addita est epistola Martini Dorpii ad Erasmus data ex Haga
Comitum die 28^a mensis Novembris 1519.⁴) epistolam sequitur colophon in media
pagella 55: BASILEAE IN AEDIBUS IO. | FROBENII MENSE MAR|TIO AN.
M.D.XX.

Extant exemplaria Cantabrigiae in bibliotheca Universitatis, Parisiis in biblio-
theca Universitatis, Ottiniaci (vulgo Ottignies) in bibliotheca Universitatis Novolo-
vaniensis, Friburgi Brisgoviae in bibliotheca Universitatis (vidi, deest tituli folium
et censor sententias quasdam atramento delevit), Augustae Treverorum in biblio-
theca publica (duo exx., cuius alterum litteris D 8° Na 28 insignitum censor mutila-
vit abscisso in fine uno folio cum dimidio), Gissae in bibliotheca Universitatis,

1) Scripta est Bruxellis die 10^a Iulii 1516 et edita apud Allen II 438. cf. De Vocht,
Monumenta 371 n° 27.

2) Data est Lovanii die 22^a Septembris 1519. iterum edd. A. Horawitz et K. Hart-
felder, Briefwechsel des Beatus Rhenanus, Lipsiae 1886 (anastatice Novocopiae
Batavorum 1966), 175—176.

3) In angulis superioribus, qui in editione Hilleniana vacant, additum est nomen
HANS | HOLB(EIN); in ima autem pagina demptae sunt litterae M H earumque
in locum bini sunt serpentes circa scipionem cum avicula in vertice intertexti.

4) Epistolam etiam edidit P. S. Allen, Opus Epistolarum D. Erasmi IV n° 1044.
cf. De Vocht, Monumenta 374—375 n° 35. huius epistolae extat exemplar manu
ignoti cuiusdam scribae descriptum et ab altero quodam correctum in bibliotheca
publica Basileensi, nota G. II. 13^a. 40(a) insignitum. id secutus est Allen, ego autem
lectiones libri Frobeniani, nisi ubi typotheta manifesto erraverit. in apparatu una
cum Allen epistolam manu scriptam α littera graeca indicavi, correctorem vero α¹.

PRAEFATIO

Pragae in bibliotheca Universitatis (vidi; olim erat Collegii S. J. Crumloviensis), Turici in bibliotheca publica (duo exx.) et Chicagine in bibliotheca Newberriana.

In apparatu critico his siglis editiones veteres distinxi: A = Antverpiensis; Bi = Basileensis prior (ianuar.); Bm = Basileensis altera (mart).

c) Orationem denique bis etiam edidit Hermannus von der Hardt, professor Academiae Juliae Helmstadiensis, in libro qui inscribitur: *STUDIOSUS GRAECUS*, nempe 1. *Introductio in Veterum Graecorum Scriptorum lectionem*. 2. *Martini Dorpii, celebris gemino abhinc seculo Lovaniensis Academiae Theologi, praeclara Oratio, De Linguarum studio, novissimis seculis resuscitato*. 3. *Nova & brevis Linguae Graecae methodus*. liber primum prodiit Helmstadii anno 1699, iterum anno 1705. prioris editionis exemplar invenies Cantabrigiae in bibliotheca Universitatis, alterius autem Guelpherbyti in bibliotheca Augustana. oratio legitur pp. 63–128, praemissis epistolis Erasmi ad Dorpium et Dorpii ad Rhenanum. auctores a Dorpio laudati non in margine significantur, ut in editionibus antiquioribus, sed in ipso verborum contextu intra uncas. ad textum editionis criticae parandum nullius est momenti.

IV) Apologia

Tradita est in codice manu scripto a Gerardo Moringo iam laudato, qui erat theologus Lovaniensis, dein monachus Trudonensis. mortuus est Trudopoli (vulgo Sint-Truiden) anno 1556. codex olim Bruxellis adservabatur in archivio publico (Algemeen Rijksarchief) inter chartularia et manu scripta (Handschriftenverzameling) n° 391 B. post alterum bellum universale codex translatus est Hassaletum (vulgo Hasselt) in archivium publicum et numero MS 6681 b primum, nunc 35 insignitus. reportatus est igitur in regionem Limburgensem, unde olim provenerat (Trudopolis haud ita longe distat ab Hassaleto meridiem petenti). Bruxellis autem exemplar photographicum manet, n° 5234.

Eo ex codice H. De Vocht editionem diplomaticam curavit, praemissa codicis descriptione accuratissima¹⁾, quam hic repetere supersedeo. ipse criticam editionem paravi collatis codice et editione diplomatica.

4. De ratione huius editionis

Ex traditionis historia videre erat non magnas ei, qui orationes Dorpianas suscepit edendas, oriri difficultates in textu constituendo. editio mea uno vel duobus exemplaribus editionis antiquae nititur.²⁾ etsi probe scio in singulis exemplaribus minuta quaedam differre posse³⁾, tamen quia orationes cum cura excusae sunt, Paulina etiam in locis longe ab auctore distantibus, studii pretium non esse putavi multam operam pecuniamque perdere evolvendis excutiendisque aliis etiam exemplaribus ut unam alteramve mendam in prisca typographia olim correctam deprehenderem.

1) De Vocht, Monumenta 72–75 (descr.), 76–93.

2) Vide tamen quae dixi de editione Or. III p. XII.

3) Exemplo sit NijKron. 739, qui mentionem faciunt erroris *ROERODAMUS* pro *ROTERODAMUS* in titulo exemplaris Hagani orationis Paulinae.

PRAEFATIO

vita res est pretiosior quam quae huiusmodi quisquiliis perdatur, vel cum Dorpio ut loquar: 'non vacat supervacua sectari in tanta vitae brevitate'.¹⁾

In textu constituendo hoc semper spectavi ut verba Dorpii sincera darem quod sensum attinet, figurae typographicae antiquae non nimis curiosus. abbreviationes itaque et litterarum suspensiones (puta *m* litteram) tacite semper solvi, et scribens pro *&*, *Magister* pro *M*, *nominis* pro *nois*, etc. in re orthographica ubique confusionem *ae/e/e*, item *ci/ti*; *y/i* (*syncerus*, *hyems*, *clypeus* etc.), *qu/c* (*quum*)²⁾, *t/tt* (*litterae* . . .) sustuli. in genere antiquum vocum scribendarum usum secutus sum. nam de Dorpiana consuetudine orthographica id tantum constat, eum ea in re neglegentior fuisse. quod satis demonstrant quinque illae litterae manu sua exaratae, quae servantur inter epistolas Craneveldianas in bibliotheca Universitatis Lovaniensis.³⁾ scripsit, ut pauca afferam exempla: *amicicie* (24, 1 et 48; 85, 95; 111, 11) et *iusticie* (123, 19), at contra *sententie* (85, 25), *quoties* (85, 47) et *avaritia* (85, 176); scripsit *mentionem* (111, 39) et *eruditionis* (123, 60), sed *concionandi* (85, 171 et 197). his ex exemplis facile est videre Dorpium non aliter atque aequales suos de una eademque semper scribendi ratione parum curasse.

Accedit quod Dorpii orationes non codicibus sua manu scriptis traditae sunt, verum typis excusae a diversis chalcographis, Theodorico Martini Alostensi in officina Lovaniensi, Michaeli Hillenio Antverpiae, Joanne Frobenio Basileae. res autem perquam nota est singulis officinis singulos fuisse usus orthographicos ideoque libros typis impressos parum valere ad auctoris proprietatem cognoscendam. quod manifesto demonstrant diversitates orthographicae inter editionem Antverpiensem orationis Paulinae et Basileenses. apologia denique, quae manu scripta servata est, scribae refert consuetudinem, nec certo sciri potest quid Dorpio, quid autem scribae tribuendum sit. Theodoricus Martini in orationibus a se excusis *foeliciter* maluit, Frobenius vero, Hillenius et scriba *feliciter*. at quid Dorpius? fortasse utroque usus est.

Praestat igitur nos normam antiquam observare. quam si novissent litterati saec. XV—XVI, certo certius adoptavissent, quippe qui antiquorum exempla ceteris in rebus tam religiose suspicerent. ubicumque vero non de sola ratione orthographica agitur aut agi saltem videtur,

1) Or. IV 3, 5.

2) Theodoricus Martini plerumque, at non semper posuit *quum*. vide autem mirum inconstantiae exemplum in fine dedicationis orationis III ad Menardum Virum: *ergo quum doctus ipse . . . , quum religionis primas . . . , cum coenobii abbas (sis) . . .* sic et aliis in locis.

3) Editae sunt ab H. De Vocht, *Litterae ad Craneveldium* 61 (n° 24), 184 (n° 74), 212 (n° 85), 297 (n° 111), 336 (n° 123).

PRAEFATIO

formas editionis antiquae servavi aut in apparatu diligenter significavi. hi autem casus sunt:

1. ubi linguae usus aetatis Dorpianae tralucere videtur: exempla sunt casus genetivus *Thersitis* (II 2, 2) pro *Thersitae*; pronomina *hii*, *heae* etc. ex confusione *hi/ii*, *hae/ae* per mediam aetatem nata; perfectum *sperserunt* (IV ep. 2, 2) et coniunctivus *pelliceat* (II 2, 2) pro *pelliciat*, quam formam e Prisciano 10, 3 hausisse videtur Dorpius; *scribiligine* pro *stribiligine* (III 2, 2, 1), quod natum videtur ex etymi (*scribere* . . .) errore.

2. ubi orthographica figura pronuntiationem peculiarem declarat, e. g. *intelligere*, *impartiri* (IV 22, 8 et 12), *ideota* (III 2, 25, 2), etc.

3. nomina propria et voces graecae, si in editione antiqua insolenter sunt scripta itaque ignorantiam seu auctoris seu typographi exponunt, in apparatu significantur. duae tamen formae ubi in graecis probantur, varietatem servavi: exemplo est illud *Lycium* (II 6, 2) / *Lyceum* (II 7, 6).

Sententias denique secundum sensum interpunctione distinxi. qua in re nostrae aetatis usum secutus sum, diligenter tamen ad genuinum orationum sensum eruendum perscrutatus sum quid adferre potuerit priscae editionis figura typographica.

5. De apparatu fontium

Praeter criticum apparatus orationibus alterum addidi, fontium nempe, quibus noster usus est. quos interdum et adnotationibus copiosioribus in calcem libri reiectis illustrare haud abs re esse duxi.

Dorpius satis multis usus est auctoribus tum antiquis tum recentioribus. quos ad unum omnes me invenisse haudquaquam glorior. at editione in aeternum differretur, potius habui eam emittere etiamsi nondum omnes Dorpii fontes nominatim certisque locis significare potui. videant doctiores! accedit quod Dorpius in laudandis auctoribus non semel memoria lapsus est, aut ab alio quodam auctore in errorem inductus, aut etiam in typographia corruptus, dum exemplaris eius manuscripti compendia aut numeri plenis vocibus redderentur ab inepto quodam typotheta.

Constat etiam Dorpium non omnes auctores ipsum evolvisse, sed interposito aliquo opere recentioris aetatis adtulisse. id in genere dicendum est de scriptoribus graecis, quorum linguam ignoravit, notitiam autem habuit per versionem aliquam latinam aetatis mediae (puta Aristotelem) aut etiam recentissimae (puta Diogenem Laertium), saepissime etiam per Erasmi Adagia aut opus aliquod scholasticum.

Quae omnia ad amussim investigare operis erit longissimi ac laboriosissimi, multaque non nisi felici quodam casu reperiri posse persuasum habeo. legendi enim et excutiendi erunt libri saec. XV et XVI ineuntis permulti. qui etsi typis expressi sunt, interdum codicibus manu scriptis sunt rariores et inventu difficiliores, lectu quoque asperi atque indicibus utilibus parum instructi.

PRAEFATIO

Restat gratiarum agendarum praedulce munus. perhumaniter operam meam iuvarunt multarum bibliothecarum praefecti: Lovanii, Bruxellis, Hagae Comitum, Alosti, Augustae Treverorum, Friburgi Brisgoviae, Guelpherbyti, Hispali, Pragae, Londini in bibliotheca Britannica, Cantabrigiae in Collegio Pembrokiano, Parisiis in Arsenali et Mazariniana. gratias item ago Thesauro Augustiniano Endoviano alterique Wirceburgensi; Marcello denique Haverals, viro docto Lovaniensi, qui in locis biblicis inveniendis gratum obtulit auxilium, uxori quoque maximas gratias, quae semper adest laboranti.

Dorpium hoc opus monumentum sit in perpetuam memoriam Henrici De Vocht, incluti nostri decessoris et magistri, qui magis omnibus unus studia Dorpiana promovit et locupletavit; sit simul monumentum in honorem Almae Matris nostrae Lovaniensis, cuius bibliotheca ter misere diruta quartum iam curante Ioanne Roegiers praefecto restituitur ac laete praeter alia *κειμήλια* pretiosissimos Henrici De Vocht libros et codices ex legato accepit, Dorpii etiam exemplaria duo antiqua emit suumque in sinum amanter condidit. quibus utinam Mars in perpetuum abstineat!

Scripsi Lovanii in Agro Parcensi, anno MDCCCCLXXXIV I. IJ.

Plagulis Additum

Expositio dum paratur ad historiam abbatis Trudopolitanae illustrandam, v. d. Gilbertus Tournoy forte fortuito in codice bibliothecae Universitatis Leodiensis 298, ff. 160^r–168^v, Apologiae Dorpianae exemplar alterum ex Hassaletano manifesto descriptum invenit. Codex Leodiensis varia servat collectanea in abbacia circa annum 1555 (cf. f. 129^v, f. 131^v etc.) descripta. Ad textum Apologiae constituendum nihil adfert novi siquidem Moringi correctiones (m) omnes fidelissime refert.